

УДК 338.2

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС

Ольга Цапко-Піддубна

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-46-02,
e-mail: olya_tsapko@yahoo.co.uk*

Розглянуто основні бар'єри на шляху підвищення енергоефективності економіки України, серед них – інформаційного, економічного та інституційного характеру. Подано певні рекомендації щодо усунення зазначених бар'єрів завдяки використанню сучасних механізмів досягнення енергоефективності економіки.

Ключові слова: енергоефективність, бар'єри, механізми досягнення енергоефективності економіки.

Необхідність підвищення енергоефективності економіки України зумовлена економічними, соціальними та екологічними причинами, а також розумінням того факту, що дешевше підвищувати енергоефективність економіки сьогодні, ніж боротись з негативними наслідками високої енергоємності в майбутньому. Саме тому здебільшого розвинуті країни світу, в тому числі країни ЄС, розробляючи програми розвитку, беруть до уваги пріоритетність питань політики енергоефективності. Інша частина країн, зокрема, Україна, ігнорують ці можливості та виклики сучасного розвитку суспільства відповідно до парадигми сталого розвитку.

Беручи до уваги євроінтеграційні прагнення України, реалізація політики енергоефективності повинна перейти на якісно новий рівень. З цією метою розглянемо основні бар'єри на шляху реалізації політики енергоефективності, детальний аналіз яких даватиме змогу правильно сформулювати рекомендації щодо їхнього усунення та підвищення енергоефективності економіки України.

Отже, основними бар'єрами на шляху підвищення енергоефективності економіки є інформаційні, економічні та інституційні.

До інформаційних бар'єрів зачисляємо нестачу інформації та ознайомленості потенційних споживачів енергетичних ресурсів із перевагами та можливостями інвестування в енергоефективні технології.

Серед економічних бар'єрів вирізняємо занижені ціни на енергетичні ресурси, ускладнений процес отримання фінансування енергоефективних проектів та проблему трансакційних витрат, коли витрати на реалізацію проекту відносно більші, ніж майбутнє збереження енергії, а також відсутність необхідного ринкового стимулювання. До інституційних бар'єрів належить неефективне законодавство для регулювання відносин у сфері енергоефективності та відсутність незалежної інституції, відповідальної за

реалізацію політики енергоефективності. Детальніше зупинимось на кожному із бар'єрів та подамо рекомендації щодо їхнього усунення.

Брак поінформованості споживачів є одним із вагомих бар'єрів. Зазвичай, інвестиційні рішення приймають на основі аналізу затрати/вигоди. Однак нестача інформації про певні енергоефективні товари чи послуги перешкоджає у здійсненні коректного аналізу та загалом у прийнятті правильних інвестиційних рішень. Інший крайній випадок – це відсутність інформації про можливості підвищення енергоефективності та обмежений доступ до енергоефективних технологій, які разом блокують власне можливість інвестування.

Отже, на подолання бар'єрів інформаційного характеру при прийнятті рішень щодо реалізації енергоефективних проектів в Україні необхідно використовувати інформаційні механізми політики енергоефективності. Серед них: проведення загальних інформаційних кампаній з енергоефективності, створення та функціонування інформаційних центрів, проведення навчальних та тренувальних програм, виставок та конференцій, розвиток національного законодавства із маркування продукції, а також проведення обов'язкових енергетичних аудитів з метою моніторингу енергоспоживання у найбільших промислових споживачів енергетичних ресурсів. Енергетичні аудити паралельно з тим, що визначають стан справ щодо поточного енергоспоживання, показують можливості енергозбереження. Щоб забезпечити позитивний ефект від проведення обов'язкових енергоаудитів, держава повинна забезпечити уніфіковані стандарти та акредитовувати спеціалізовані аудиторські агентства для їхнього проведення. Вдосконалення механізму енергоаудиту передбачає також, запровадження обов'язкового виконання заходів, які розроблено під час проведення аудиту, та погодження цих заходів, терміну їхнього виконання, шляхів фінансування та використання певних стимулів і пільг з уповноваженими органами виконавчої влади. Іншим важливим інформаційним механізмом є управління у сфері енергоефективності, керуючись власним досвідом реалізації проектів з енергоефективності як зразком, що створить реальне підґрунтя для формування енергоощадної поведінки окремих громадян та суб'єктів господарювання у повсякденному житті.

Наступною групою бар'єрів є економічні. А найвпливовіший бар'єр з цієї групи (в негативному сенсі) – занижені ціни на енергетичні ресурси. Адже, чим менше ціни на енергетичні ресурси відображають витрати на їхнє видобування, переробку та транспортування, а також не включають в себе вартість шкоди, нанесеної навколишньому середовищу, тим меншою є зацікавленість суб'єктів господарювання у зниженні споживання енергоресурсів на одиницю виробленої продукції. Також занижені ціни на енергетичні ресурси негативно впливають на рівень енергоефективних інновацій та розповсюдженості енергоефективних технологій. А надання субсидій на енергетичні ресурси знижують дохідність інвестиційних проектів порівняно з випадком, коли б ціни на енергетичні ресурси відображали їхню реальну вартість.

Згідно з дослідженнями Організації з промислового розвитку ООН, відмова від субсидювання викопних енергоресурсів може зменшити первинний попит

на енергетичні ресурси на 5 % до 2020 р., що еквівалентно поточному сукупному споживанню Японії, Республіки Корея та Нової Зеландії [1, с. 91].

Беручи до уваги вищесказане, в Україні необхідно поступово відмовлятися від занижених цін та субсидій на енергетичні ресурси. Очевидно, з метою уникнення кризових явищ для певних галузей необхідно, щоб цей процес був поступовим, з паралельним підвищенням їхньої енергоефективності за рахунок реалізації енергоефективних проєктів. Адже субсидії можна скеровувати не як часткову компенсацію цін на енергоресурси, а як цілеспрямовані інвестиції в енергоефективні проєкти. Такі дії матимуть сенс у довготерміновому періоді, оскільки сприятимуть зростанню конкурентоспроможності продукції певних галузей. Якщо ж інвестування, з метою підвищення енергоефективності субсидійованих галузей, є невигідним, тоді з часом ринковий механізм та розвинуте конкурентне середовище виключать цих учасників ринку. В такому випадку роль держави пом'якшити негативні соціальні наслідки, такі як безробіття, шляхом сприяння міграції робочої сили у більш енергоефективні галузі, або ж у галузі із виробництва енергоефективних товарів чи послуг, розвиток яких можна альтернативно стимулювати.

Іншими серйозними економічними бар'єрами на шляху реалізації проєктів з підвищення енергоефективності, передусім у країнах, що розвиваються, є ускладнений процес отримання фінансування та високі трансакційні витрати на реалізацію енергоефективного проєкту, які часто є відносно більші, ніж майбутнє збереження енергії.

Згідно з дослідженнями Організації з промислового розвитку ООН, головною проблемою при залученні фінансових ресурсів у енергоефективні проєкти є нестача технічних можливостей та досвіду фінансових установ оцінити кредитоспроможність суб'єктів господарювання, ризики та переваги від майбутніх інвестицій [1, с. 92]. Щодо останнього, то волатильність цін на енергетичні ресурси не сприяє чіткому визначенню терміну окупності таких інвестицій, відповідно відображенню майбутніх переваг та загалом залученню зовнішнього фінансування.

У такому випадку, завданням держави є координація співпраці між фінансовими установами та компаніями, які надаватимуть технічні характеристики нових технологій на ринку. А це можуть бути і закордонні експерти, які мають більше досвіду завдяки швидшому проникненню нових енергоефективних технологій на їхні ринки. Також держава повинна сприяти створенню спеціалізованих кредитних фондів, діяльність яких базуватиметься на фінансуванні енергоефективних проєктів. Використання механізму сприяння діяльності енергосервісних компаній теж сприятиме частковому подоланню бар'єра ускладненого процесу отримання фінансування, оскільки ці компанії, перейнявши досвід у зарубіжних колег та напрацювавши власні здобутки, краще володіють знаннями про технічні характеристики проєкту, можуть адекватно оцінити ступінь його ризику і термін окупності, а також фінансувати власними силами або ж допомогти (завдяки своїй репутації та кредитній історії) із фінансуванням третьою стороною, переважно їх партнерами.

Отже, в Україні з метою усунення бар'єра – ускладненого процесу отримання фінансування енергоефективних проектів – необхідно передусім створювати сприятливі макроекономічні умови, а це – економічна стабільність та стабільність цін на енергетичні ресурси. По-друге, створювати спеціалізовані фонди для фінансування енергоефективних проектів. По-третє, сприяти проникненню на ринок та розвитку енергосервісних компаній, а також координувати співпрацю фінансових установ із компаніями або ж із органами державного управління, які надаватимуть технічні характеристики певних нових енергоефективних технологій на ринку завдяки ознайомленості із досвідом їхнього попереднього використання в інших країнах. По-четверте, на подолання проблеми трансакційних витрат для України корисним буде досвід об'єднання менших, схожих за технічними характеристиками проектів у один проект завдяки координаційній роботі уповноваженої інституції з питань енергоефективності.

Окрім добре відомих світовій спільноті вище згаданих економічних бар'єрів на шляху реалізації політики енергоефективності, в Україні можна ще виокремити економічну незацікавленість суб'єктів господарювання та регіональних органів влади у здійсненні певних заходів з підвищення енергоефективності. А це своєю чергою, можна пояснюється тим, що діючі в Україні механізми ринкового стимулювання, на жаль, не створюють сприятливих умов для суб'єктів господарювання вживати заходів з підвищення енергоефективності.

Отже в Україні необхідно використовувати широко вживані у світовій практиці такі механізми ринкового стимулювання:

- Фіскальні. Доцільно внести зміни у законодавство України з метою ефективного використання важелів податкового регулювання. Беручи до уваги дослідження, здійснене Світовою енергетичною радою, механізми прискореної амортизації та податкових пільг є мало дієвими в рецесійних та перехідних економіках [2, с. 50]. Саме тому серед фіскальних механізмів в Україні необхідно розвивати механізм зниження ставок оподаткування, а саме – ПДВ та митного збору, при купівлі/ продажі енергоефективного обладнання, товарів та послуг. А також стимулювати підвищення енергоефективності через запровадження екологічного податку на викиди двоокису вуглецю та податку на споживання енергетичних ресурсів замість існуючих зборів за перевитрати ПЕР понад установлені показники норм питомих витрат.

- Фінансові. Розвивати механізм інвестиційних субсидій. Зокрема, необхідно чітко визначати, кому, залежно від доходу, скеровувати такі субсидії та на яке обладнання як, наприклад, для обладнання з високим часовим терміном окупності та водночас зі значним рівнем підвищення енергоефективності. Слід пам'ятати, що використання цього механізму вимагає значних затрат з держбюджету країни та його застосування може супроводжуватись фінансовими зловживаннями. Отож доцільніше серед фінансових механізмів надавати перевагу механізму позик за заниженими відсотковими ставками або частково/повністю відшкодувати відсотки за

позику для фінансування проектів із впровадження енергоефективних технологій.

- Надавати пріоритет під час оцінки тендерних пропозицій при державних закупівлях саме енергоефективній продукції, що стимулюватиме виробників енергозберігаючого обладнання, товарів і послуг та забезпечить пріоритетність питань енергоефективності у діяльності державних установ. Отже доцільно визначити перелік енергозберігаючого обладнання, яке необхідно закуповувати для потреб бюджетних організацій та установ.

- Надавати за вимогою інвесторів фінансові гарантії (наприклад, випуск муніципальних облігацій під місцеві програми з енергоефективності) з метою підвищення інвестиційної привабливості у цьому секторі.

- Визначити та усунути законодавчі перешкоди розвитку діяльності енергосервісних компаній, договорів енергоефективного підряду з метою збільшення фінансування енергоефективних проектів на основі перфоманс-контрактингу як у приватній, так і бюджетній сфері.

- Надавати гранти під проекти для покращення ефективності використання енергетичних ресурсів та на науково-дослідні роботи, розробку та впровадження енергоощадних технологій.

- Стимулювати використання механізму добровільних угод щодо покращення енергоефективності у промисловому секторі та бюджетних установах. Для цього в Україні для активного залучення суб'єктів господарювання до укладання добровільних угод щодо покращення енергоефективності необхідно нормативно визначити права та обов'язки суб'єктів, що можуть та будуть укладати подібні угоди, механізм та порядок їхнього створення державою, можливі механізми надання пільг для учасників угод, інформаційну підтримку та поширення успішного досвіду. Такий механізм, завдяки своїй гнучкості та врахуванню певних особливостей окремого суб'єкта господарювання, має свої переваги, порівнюючи із юридичними нормами чи іншими зобов'язаннями, а це – передусім важливо для промислового сектору, який зазвичай бере участь у міжнародній конкуренції.

- Хоча механізм білих сертифікатів, як засвідчує світова практика, є доволі ефективний, однак на даному етапі розвитку України його запровадження не є нагальним. Варто пам'ятати, що впровадження механізму білих сертифікатів у дію є доволі затратним, клопітким та вимагає багато часу, отож формулювання основних засад та вивчення досвіду зарубіжних країн необхідно розпочинати вже сьогодні.

Інституційні бар'єри в Україні представлені слаборозвинутим законодавством та мінливим інституційним середовищем. Щодо першого, то в Україні значна кількість законодавчих актів носить лише декларативний характер. Це насамперед стосується адміністративно-контрольних механізмів політики енергоефективності. деякі законодавчі акти уже застаріли щодо використання в умовах ринкових економічних відносинах (наприклад, нормування питомих витрат енергетичних ресурсів), а плани дій та стратегії розвитку ставлять перед собою важко досяжні цілі.

Отже в Україні необхідно адаптовувати законодавство у сфері політики енергоефективності до принципів та вимог законодавства ЄС та узгоджувати план законодавчої роботи України з планом удосконалення правових актів ЄС. Зокрема, Директив Європейського Парламенту та Ради 2006/32/ЄС про ефективність кінцевого споживання енергії та енергетичні послуги та 2012/27/ЄС про енергоефективність. Використання законотворчого досвіду ЄС при підготовці проектів нормативно-правових актів в Україні має забезпечити цілеспрямованість, стабільність та послідовність дій держави у сфері енергоефективності. Результатом стане істотне підвищення дієвості державної політики щодо енергоефективності та узгодженість принципів і механізмів її реалізації із законодавством ЄС. А це загалом сприятиме поступовій інтеграції України до світового співтовариства із використанням кращого світового досвіду, знань та технологій у питаннях енерговикористання.

Окрім нормативних актів, нас цікавлять плани дій та стратегії розвитку економік країн ЄС, а саме передбачення досягнення реалістичних середньо- та довготермінових цілей, за виконання яких країни-члени ЄС періодично звітують. Українському законодавству не вистарчає постановки досяжних цілей, постійного моніторингу та періодичної звітності за їхнє виконання.

Отож головною доволі загальною рекомендацією на часткове подолання інституційного бар'єра є розвиток законодавства у сфері енергоефективності, беручи до уваги досвід країн ЄС. Це, наприклад, розвиток та введення в дію регулятивного механізму мінімальних стандартів з енерговикористання побутових приладів, з паралельним вдосконаленням механізму маркування. У ЄС запровадження цих двох механізмів для домашніх холодильників дало змогу зменшити енергоспоживання цих побутових приладів на 40 % протягом п'яти років. А це – доволі хороший результат для економік країн, передусім якщо врахувати зменшення енергоспоживання й інших побутових приладів.

Що ж стосується інституції, відповідальної за політику енергетичної ефективності в Україні, то варто зазначити такі негативні моменти, як політична мінливість та часті організаційні зміни, які загалом ускладнили реалізацію політики енергоефективності. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України – головна інституція відповідальна за реалізацію політики енергетичної ефективності в Україні з 2011 р., проте її положення не відповідають вимогам Міжнародного енергетичного агентства [3, с. 33] та рекомендаціям ЄС [4, с. 33] щодо ефективного функціонування інституцій такого роду. Для незалежного функціонування агентства не виконуються такі умови, як: незалежність інституції у здійсненні своєї діяльності (в тому числі наймати власний персонал, котрий матиме змогу діяти незалежно від органів влади), а також від фінансування з державного бюджету України; формування організації на довготермінову перспективу (в Україні Держенергоефективності є четвертим за рахунком органом державного управління з початку 1990-х років) та забезпечення незалежного та періодичного оцінювання діяльності такої інституції (управлінська структура повинна передбачати існування незалежної ради правління, якій звітуватиме агенція). На нашу думку, впровадження в

життя рекомендацій МЕА та ЄС, підкріплених успішним досвідом діяльності таких агенцій в інших країнах світу, сприятиме підвищенню ефективності діяльності інституції, відповідальної за політику енергоефективності і в Україні.

Також, дуже важливо забезпечити доступну громадськості звітність про результати діяльності головної інституції з питань реалізації політики енергоефективності.

Що стосується обов'язків, покладених на уповноважену інституцію з питань енергоефективності, то з метою максимізації позитивного ефекту від використання механізмів досягнення енергоефективності необхідно забезпечити на постійній основі періодичну оцінку їхньої ефективності. Крім того, діяльність цієї інституції необхідно скеровувати на усунення перелічених вище бар'єрів на шляху реалізації політики енергоефективності.

Загальною рекомендацією для підвищення енергоефективності економіки України є те, що слід пам'ятати, з політичної та економічної точок зору, що навіть у часи економічного спаду питання енергоефективності повинно залишатись пріоритетним. Варіант відтермінування реалізації політики енергоефективності не є варіантом апріорі, оскільки, як засвідчує світовий досвід, з часом ця проблема стає більш дорожчою для її подолання. І ті країни, які підвищують енергоефективність економік, сьогодні здобуватимуть економічні та політичні переваги у подальшому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. UNIDO. Industrial Development Report 2011: Industrial energy efficiency for sustainable wealth creation. Capturing environmental, economic and social dividends / UNIDO. – 2011.
2. World Energy Council. Energy Efficiency Policies around the World: Review and Evaluation / World Energy Council. – 2008.
3. International Energy Agency. Energy Policies of IEA Countries [Electronic resource] / OECD/IEA. – 2006. – [Cited 2013, 21 Feb.]. – Access mode: <http://www.iea.org/Textbase/publications>.
4. Matrix Insight and Ecologic Institute. Executive Agency for Competitiveness and Innovation. Energy agencies: evaluation of the relevance of Community funding of local and regional energy agencies. Final Report [Electronic resource] / Matrix Insight and Ecologic Institute. – 2010. – [Cited 2013, 21 Feb.]. – Access mode: www.ec.europa.eu/energy/.../agencies/doc/energy_agencies_report_2010_en.pdf.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013

Прийнята до друку 25.02.2013

THE WAYS OF ENERGY EFFICIENCY IMPROVEMENTS IN THE UKRAINIAN ECONOMY IN THE CONTEXT OF EU INTEGRATION

Olga Tsapko-Piddubna

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-46-02
e-mail: olya_tsapko@yahoo.co.uk*

The main reasons of low pace of energy efficiency improvements in the Ukrainian economy are described in the article. Among these reasons are informational, economic, institutional and technical barriers. Some recommendations are given to avoid barriers by using energy efficiency instruments.

Key words: energy efficiency, barriers, instruments.

НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ИНТЕГРАЦИИ В ЕС

Ольга Цапко-Пиддубна

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-46-02,
e-mail: olya_tsapko@yahoo.co.uk*

Рассмотрены объективные причины медленных темпов реализации политики энергоэффективности в Украине, среди них информационного, экономического, институционального и технического характера. Предложены рекомендации по устранению указанных барьеров, используя при этом современные механизмы достижения энергоэффективности экономики.

Ключевые слова: энергоэффективность, барьеры, механизмы достижения энергоэффективности экономики.